

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

SCIENTIFIC WORKS
OF INTERREGIONAL ACADEMY
OF PERSONNEL MANAGEMENT

LEGAL SCIENCES

Випуск 1 (73), 2025

Видавничий дім
“Гельветика”
2025

Редакційна колегія

Кислий А. М., доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, директор Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом (**головний редактор**)

Берзін П. С., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права та кримінології Інституту права, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Богатирьов І. Г., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Вакулік О. О., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики та судової медицини, Національна академія внутрішніх справ

Головко Л. О., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Гордієнко С. Г., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри національної безпеки навчально-наукового інституту права ім. Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Доценко О. С., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування, Національна академія внутрішніх справ

Заросило В. О., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Калиновський Б. В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права та прав людини, Національна академія внутрішніх справ

Кисленко Д. П., кандидат юридичних наук, д.пед.н., доцент, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Козаченко О. І., доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна академія управління персоналом

Козін С. М., доктор юридичних наук, старший викладач кафедри теорії та історії держави і права, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Колб О. Г., доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Ладиченко В. В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Лисенко С. О., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Макєєва О. М., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, Національний авіаційний університет

Мердова О. М., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету № 2, Донецький державний університет внутрішніх справ

Муравйов К. В., доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри адміністративного, фінансового та банківського права Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна академія управління персоналом

Омаров Азад Енвер огли, доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Піддубний О. Ю., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного та господарського права, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Сервецький І. В., доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри національної безпеки навчально-наукового інституту права ім. Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Стрельбицька Л. М., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін, Національна академія Служби Безпеки України

Стрельбицький М. П., доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник науково-організаційного центру, Національна академія Служби Безпеки України

Стрелюк Я. В., доктор юридичних наук, прокурор, Офіс Генерального прокурора України

Чусько В. І., кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін та міжнародного права Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Шульга Є. В., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Яра О. С., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного та фінансового права, декан юридичного факультету, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Łukasz Moniuszko, Doktor habilitowany, Profesor, Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy (Bydgoszcz, Rzeczpospolita Polska)

Agnieszka Szpak, dr hab., Professor, Department of International Security, Institute of Security Studies, Toruń, Poland

Dariusz Skalski, dr hab., Professor, Gdansk University of Physical Education and Sport, Gdańsk, Poland

Затверджено Вченою радою
Міжрегіональної Академії управління персоналом 26.03.2025 (протокол № 3)

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа:
Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1173 від 11.04.2024 року.
Ідентифікатор медіа: R30-03891

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (вул. Фрометівська, буд. 2, м. Київ, 03039, iapm@iapm.edu.ua, тел. (044) 490-95-00).

Відповідно до Наказу МОН України № 320 від 07 квітня 2022 року (додаток 2) журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія Б). Спеціальності: 081 – Право; 262 – Правоохоронна діяльність; 293 – Міжнародне право.

Видання індексується Google Scholar

DOI: 10.32689/2522-4603

Наукові праці МАУП. Юридичні науки. 2025. Вип. 1 (73). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2025. 54 с.

Публікуються статті науковців, які досліджують актуальні проблеми розвитку права. Для науковців, викладачів, студентів та всіх, кого цікавить розвиток юридичної науки в Україні.

ЗМІСТ

Руслан БІРЮКОВ

ПОЛІЦЕЙСЬКЕ СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ ЄС ТА УКРАЇНОЮ:
ПОТОЧНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ..... 5

Євгеній БОГДАНОВ

ІНСТИТУТ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ..... 11

Богдана МЕЛЬНИЧЕНКО

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРИСЯЖНИХ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ..... 16

Віталій ОСМОЛЯН

ПЕРШОПОЧАТКОВІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ У ПРОВАДЖЕННЯХ
ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНІ НЕПОВНОЛІТНІМИ 22

Роман ПОЛЩУК

ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ НЕСПРОМОЖНОСТІ
ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СТАНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ..... 29

Іван СЕРВЕЦЬКИЙ, Олександр СУШКО

РОЛЬ КОЗАЦЬКОЇ РОЗВІДКИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДРИВНОЇ РОБОТИ
В ТИЛУ ЗАГАРБНИКІВ ПІД ЧАС НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ (1648–1657 РР.)..... 36

Марина ЦИМБАЛ

ЕЛЕКТРОННЕ ГОЛОСУВАННЯ ДЛЯ ПРОКУРОРІВ:
ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ НА ШЛЯХУ ДО ПРОЗОРОСТІ..... 42

Кирило ШИПОВ

ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ І ОБОВ'ЯЗКІВ ВОДІЇВ
ЛЕГКОВИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПИ..... 46

УДК 347.7

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2025.1.5>**Роман ПОЛІЩУК**

доктор філософії, докторант Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», romaxx0619@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9968-5713

ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ НЕСПРОМОЖНОСТІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СТАНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню іноземного досвіду розвитку інституту неспроможності та його впливу на становлення в Україні. Виокремлено шість загальносвітових історичних етапів становлення інституту банкрутства та п'ять – загальноукраїнських. Автор, застосувавши порівняльний підхід, дійшов до висновку, що дані етапи відрізняються між собою тривалістю становлення через об'єктивні історичні процеси, які відбулися на територіях різних держав світу, у тому числі і українських земель. Стаття висвітлює зачаткування засад конкурсного права у Римській імперії, його подальший розвиток у періоди феодалізму та капіталізму через призму розвитку передових країн світу, вплив світових стандартів інституту неспроможності на ефективність розроблення та застосування відповідних правових норм та законодавчих актів на території українських земель. Вивчено та відображено зміст нормативно-правових актів вітчизняного та загальносвітового законодавства у сфері банкрутства через ретроспективу, починаючи з часів Стародавнього світу до сьогодення. Досліджено праці багатьох вітчизняних науковців щодо впливу зародження та подальшої еволюції грошово-кредитних правовідносин на становлення інституту неспроможності. Резюмовано, що розвиток банкрутного законодавства супроводжувалося переходом від засад особистої немайнової відповідальності боржників перед кредиторами, а згодом і майнової, до вироблення ефективних та дієвих у практичному аспекті нормативних механізмів з метою запобігання неспроможності боржників. Розкрито зміст та положення діючих законодавчих актів у розвинутих державах світу, зокрема, Кодексу про банкрутство США, Закону Німеччини «Про банкрутство», Закону Республіки Польщі «Про банкрутство», Регламенту ЄС 2015/848 від 20 травня 2015 р. «Про процедури неспроможності (нова редакція)», тощо, та їх вплив на еволюцію становлення та розвиток інституту банкрутства в Україні.

Ключові слова: банкрутство, ліквідація, санація, нормативно-правовий акт, євроінтеграція, боржник, кредитор.

Roman Polishchuk. FOREIGN EXPERIENCE IN THE DEVELOPMENT OF THE INSOLVENCY INSTITUTE AND ITS IMPACT ON THE ESTABLISHMENT IN UKRAINE

The article is devoted to the study of foreign experience in the development of the insolvency institute and its impact on its formation in Ukraine. The author distinguishes six global historical stages of formation of the insolvency institute and five all-Ukrainian stages. Using a comparative approach, the author concludes that these stages differ in the duration of their formation due to objective historical processes which took place in the territories of different countries of the world, including Ukrainian lands. The article highlights the foundations of insolvency law in the Roman Empire, its further development in the periods of feudalism and capitalism through the prism of development of the world's advanced countries, and the impact of international standards of the insolvency institution on the efficiency of development and application of relevant legal norms and legislative acts in the territory of Ukrainian lands. The author examines and reflects the content of legal acts of national and global bankruptcy legislation through a retrospective, starting from the times of the Ancient World to the present day. The author analyzes the works of many national scholars on the impact of the emergence and further evolution of monetary legal relations on the establishment of the insolvency institute. It is summarized that the development of bankruptcy legislation was accompanied by a transition from the principles of personal non-property liability of debtors to creditors, and subsequently to property liability, to the development of effective and practical regulatory mechanisms to prevent insolvency of debtors. The author reveals the content and provisions of the current legislative acts in the developed countries of the world, in particular, the US Bankruptcy Code, the German Bankruptcy Act, the Bankruptcy Act of the Republic of Poland, EU Regulation 2015/848 of May 20, 2015 «On Insolvency Procedures (New Edition)», and their impact on the evolution of the formation and development of the bankruptcy institution in Ukraine.

Key words: bankruptcy, liquidation, rehabilitation, legal act, European integration, debtor, creditor.

Постановка проблеми. Запровадження та еволюція подальшого удосконалення правових норм інституту неспроможності пов'язаний насамперед з потребами суспільного ладу, якому на кожному етапі його розвитку дзеркально відповідає діюча законодавча база, як відображення рівня генезису суспіль-

них відносин. Активний розвиток інституту банкрутства в Україні та розвинутих країн світу є характерною рисою генезису законодавства в цілому, що формується під безпосереднім впливом економічних та політичних чинників. Безсторонній аналіз історії становлення загальносвітового та національного

законодавства про банкрутство, його минулого та нинішнього стану, його позитивних та негативних забарвлень у практичному та теоретичному аспектах, дозволить досягти подальшого ефективного розвитку механізму правового регулювання інституту банкрутства. Конкурсне право постійно стикається з проблематикою, насамперед, належного практичного застосування нормативів у банкрутних правовідносинах між боржниками та кредиторами, що знаходить своє вирішення у еволюційних змінах через надбання світового та національного досвіду та практики судових органів.

Євроінтеграція є пріоритетом зовнішньої політики України і що в цьому контексті має відбуватися наближення законодавства України про банкрутство до законодавства країн Європейського Союзу, бо знання теоретичних підвалин формування принципів регулювання специфічних правових відносин, якими є відносини неспроможності, та розуміння природи уніфікованих норм, розроблених в ЄС, є для нашої країни важливими та необхідними в цілях вступу до ЄС. Зокрема, ідеться про механізм координації заходів у порушених судових провадженнях і про активи неспроможного боржника у трансграничних процедурах банкрутства [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням іноземного досвіду розвитку інституту неспроможності та його впливу на становлення в Україні у загальному аспекті займалися такі провідні вітчизняні науковці, як О. Бірюков, О. Борейко, А. Бутирський, В. Гордієнко, Л. Козак, В. Джунь, С. Жуков, Д. Опенько, В. Погребняк, Б. Поляков, Н. Пришва, В. Пянтковський, Ю. Чорна, О. Щербанюк.

Метою статті є теоретико-практичне дослідження іноземного досвіду розвитку інституту неспроможності та його впливу на становлення в Україні.

Завданням статті є дослідження шістьох загальносвітових та п'ятих загальноукраїнських історичних етапів розвитку інституту банкрутства, проведення їх порівняльного аналізу, виокремлення їх спільних та відмінних рис; вивчення та розкриття змісту основних нормативно-правових актів розвинутих країн світу та національного законодавства у розрізі історичного аспекту; окреслення впливу становлення законодавства США, Німеччини, Великобританії, Польської республіки, Європейського Союзу на розвиток інституту неспроможності в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У світі застосування процедури неспроможності / банкрутства визнано циві-

лізованим способом перерозподілу майна неконкурентоздатного власника між його кредиторами, який ґрунтується на законодавчо встановленому правопорядку. Інститут неспроможності, як зазначає В. Джунь, є дуже важливим правовим механізмом, який надає необхідний інструментарій для нормального функціонування саморегульованої ринкової економіки на засадах конкурентного суперництва, комерційного ризику товаровиробників та має подвійне призначення – не лише направлений на врегулювання колізій між майновими інтересами боржника і кредиторів (приватний інтерес), а й покликаний сприяти прогресивним соціально-економічним змінам, які звільнюють простір для розвитку ефективного товарного виробництва (публічний інтерес) [5].

Варто відзначити, що можна виокремити шість загальносвітових історичних етапів удосконалення інституту банкрутства та п'ять – загальноукраїнських. Наголошуємо на нетотожності тривалості розвитку світових та українських етапів розбудови інституту банкрутства внаслідок об'єктивної різниці у тривалості відповідних історичних процесів.

У світовій історії розвитку банкрутства перший етап бере свій початок від утворення та подальшого становлення держав Стародавнього світу та періоду ранішнього Середньовіччя.

Як зазначав Д. А. Опенько, зародження грошово-кредитних правовідносин дало значний поштовх у зародженні інституту неспроможності [10].

У період існування держав стародавнього сходу та античної цивілізації виокремлювалось специфічне відношення до збанкрутілих боржників через механізм особистої немайнової відповідальності боржника у формі використання фізичних покарань, родичів боржника як способу забезпечення зобов'язань та продаж самого боржника у рабство.

Слід зазначити, що у системі права Стародавнього Риму, зокрема, у Законах Дванадцяти Таблиць було встановлено передачу боржника кредитору для поміщення в колодки на 60 днів, після чого йому тричі робили пропозицію повернути борг і в разі відмови розрубали на частини за принципом *partes secare* [4].

Самі ж засади конкурсного права були започатковані саме у Римі. У свою чергу, термін «банкрутство» походить від латинського словосполучення *bankus ruptus* – «зламана лава», так як у Римі лихварі, які працювали за лавами, збанкрутувавши, розбивали або перевертали їх, що і свідчило про неспроможність.

Перший український етап становлення інституту банкрутства характерний тим, що у за цей період не було збережено жодних правових документів щодо тогочасних звичаїв. Основи законодавчого регулювання банкрутних правовідносин зароджувались у період існування Київської Русі.

З прийняттям Руської Правди та подальших змін до неї у період правління Ярослава Мудрого були запроваджені положення щодо боржників, які не могли погасити свої борги.

У ситуації неплатоспроможності боржника могло бути стягнуте його майно, а також предметом стягнення ставала сама особа боржника, тобто його продавали, а виручені кошти розподіляли між кредиторами за такою чергою: іноземці, іногородні та інші [15].

Борг князя як особливого суверена оплачувався позачергово [12].

У практичному аспекті активно застосовувався механізм «видачі головою» шляхом видачі боржника кредитору для персонального вирішення боргових зобов'язань.

Другий загальносвітовий історичний етап розбудови інституту неспроможності відображав у собі зв'язок між вже сформованим феодалізмом та початком становлення капіталістичного ладу у європейських країнах.

З огляду на те, що у період кінця XI та початку XII сторічч локальна торгівля у європейських державах здійснює свій перехід з локального діапазону до континентального, тому з метою «обслуговування дедалі зростаючого торгового обороту та у відповідь на потреби його суб'єктів активно формується транснаціональне торгове право, або *Lex Mercatoria*» [6].

Слід наголосити на тому, що у даний період часу банкрутне право було складовою частиною інституту комерційного кредитування, яке забезпечувало захист інтересів як кредиторів, так і боржників.

У пізніші часи середньовіччя правові норми, що регулювали тогочасні відносини щодо вирішення майнових проблем боржника, якщо щодо його майна збігались претензії хоча б двох кредиторів, містились у статутах вільних італійських міст [3].

Серед таких міст слід виокремити Флоренцію, Венецію, Геную, які у результаті децентралізаційних процесів фактично набули статусу міст-держав із власними фінансово-правовими системами. Стрімкий розвиток даних міст забезпечувало ведення таких видів господарської діяльності, як торгівлі та банківської діяльності, в результаті чого положення конкурсного права еволюційно зазнавали докорінних змін.

Дані статuti включали у себе добірки з одного боку правочинів, які укладалися між найбільшими суб'єктами господарювання (товариствами, корпораціями) та органами державної влади, з другого – судові акти.

Саме з Італією пов'язане започаткування такого учасника правовідносин банкрутства як комітету кредиторів, функціями якого були представництво інтересів боржника у суді, володіння та управління його майном, пошук такого майна; аналіз вимог кредиторів; формування ліквідаційної маси боржника; укладення мирової угоди.

Третій загальносвітовий історичний етап розбудови розвитку інституту неспроможності (XV-XVII ст.) пов'язаний з формуванням централізованих держав з пануванням абсолютизму характеризується появою «королівського права», яке змінювало концепцію розуміння неплатоспроможності як явища, що порушувало публічний правопорядок. Ця ідея дала підставу будувати правові норми на основі принципу втручання держави в справи про банкрутство, передавати розгляд таких справ у королівські суди. Активно будувались боргові в'язниці. Пояснюється така зміна поглядів активним упровадженням буржуазних капіталістичних відносин, за умов чого неплатоспроможність боржника різко гальмувала розвиток комерційного обороту. Відповідно, закони «королівського права» спрямовувались на попередження правопорушень у сфері комерційного обігу, закріплюючи навіть заходи залякування та терору [6].

У період з XV по XVI сторіччя на території українських земель, які у більшій своїй частині перебували у складі Великого князівства Литовського та законодавчо підпорядковувались приписам литовського права, можна виділити 2-й етап історичного розвитку інституту неспроможності. У цей час заборонялося проведення індивідуального (особистого) суду та застосування відповідного покарання князя або ж його намісника. Згідно із артикулом десятим розділу сьомого Третього Литовського статуту 1588 р. було передбачено обов'язок визнавати особу банкрутом через судовий орган влади.

Зазначене дає підстави для висновку про те, що запровадження ефективного механізму регулювання відносин неспроможності та відповідних нормативно-правових актів було не на часі та неактуальним, ігнорувалося законодавцем через стрімкий розквіт феодального ладу.

Четвертий етап розвитку права банкрутства пов'язаний із лібералізацією відношення до особи боржника, який вже не був у статусі

злочинця, а єдиним засобом погашення вимог кредиторів було саме його майно. Поряд з цим, почали створюватися спеціалізовані судові інстанції, які розглядали справи про банкрутство.

Даний етап гуманізації законодавства розпочався в другій половині XVIII сторіччя за остаточного відходу від феодальних пережитків у Західній і Центральній Європі та продовжився до середини XIX ст. Ставлення до правового явища банкрутства змінювалось із двох основних причин. Так, терористичні санкції законодавства про відповідальність боржників не досягли превентивної дії проти нових банкрутств, оскільки реальні боржники, намагаючись уникнути кримінальної відповідальності, продовжували ще більш збиткову господарську діяльність. Крім того, циклічні економічні кризи з попутними масовими банкрутствами наштовхували на розуміння не лише суб'єктивних (неналежне ведення підприємництва), а й об'єктивних (несприятлива кон'юнктура ринку) причин неспроможності [6].

Відповідний етап уособлював у собі законодавчо пом'якшане відношення до боржника, який вже не перебував у правовому статусі злочинця, так як вже саме його майно було засобом забезпечення погашення грошових вимог кредиторів. Поряд з цим, у державах західної Європи запроваджувалося створення компетентних судових органів у справах про банкрутство, наприклад таких як, спеціальних суддів-комісарів у Франції або ж Суду Банкрутства у Великобританії, тощо.

У період становлення відповідного третього національного етапу (XVIII – початок XX століть) значна частина українським земель перебувала у складі Російської імперії, де переважав феодалізм. Цей період пов'язаний із запровадженням у Вексельному статуті (1729 рік) таких визначень як «банкрутство» та «неплатоспроможність», опрацюванням проекту статуту про банкрутство згідно наказу Комерц-Колегії (1740 рік), який так і не був актуальності у своєму практичному застосуванні. У зазначеному проекті запроваджувалося створення так званих представників боржників – посадових осіб кураторів.

З розвитком капіталізму у XIX сторіччі у Російській імперії було введено у дію статут про банкрутів (1800 рік), який поширювався на неплатоспроможність у таких сферах господарської діяльності, як торговельній та неторговельній. У 1832 році було прийнято вже статут про торговельну неплатоспроможність, у якому передбачено було створення присяжних попечителів, якими могли бути

тільки адвокати, задля гарантування законності діяльності боржників. З 1836 року було запроваджено поняття «адміністрації», яка покликана була здійснювати санаційну процедуру боржника, тобто відновлювати його платоспроможність.

Варто відзначити, що протягом XIX та початку XX сторіччя поряд із розвитком капіталістичних відносин, відбувався динамічний розвиток третього національного етапу банкрутного законодавства, що проявлявся як у ефективному застосуванні правових норм інституту неспроможності, так і досягненні його передових світових стандартів.

На п'ятому світовому етапі, який бере свій початок з середини XIX ст., відбувається подальша еволюція гуманізації норм інституту банкрутства. Даний період характеризується прийняттям більшістю розвинутих країн законів про особисте банкрутство, які побудовані були на концепції розмежування відповідальності юридичних та фізичних осіб та несення ними відповідальності лише за рахунок свого майна. Варто відзначити, що дана концепція діє і сьогодні.

Держава перестала переслідувати неспроможних боржників, а самі боржники виявилися під захистом законів про особисте банкрутство. Нову західну філософію висловив Верховний суд США, який ухвалив у 1915 році, що метою особистих банкрутств є надання боржнику шансу «почати заново, будучи вільним від зобов'язань і відповідальності, пов'язаних з невдачами в бізнесі» [10].

Варто відзначити, що банкрутне законодавство того часу мало ліквідаційне направлення через позбавлення юридичних та фізичних осіб своєї власності, внаслідок чого виникала суперечність із новою концепцією неспроможності, адже у цей період відбувалось становлення соціально орієнтованої ринкової економіки.

Шостий світовий етап, який по суті є сучасним, починається з другої половини XX століття, який пов'язаний із стрімким реформуванням законодавства про банкрутство шляхом впровадження реорганізаційних методів врегулювання спорів між боржниками та кредиторами, не пов'язаних із ліквідаційною процедурою. Такими новітніми механізмами були, зокрема, прощення боргу та запровадження множинності (різноманіття) процесуальних процедур задля досягнення відновлення платоспроможності боржників: довірчого управління майном зобов'язаної особи, трансформація грошового боргу у корпоративні права учасника боржника, реструктуризація заборгованості, тощо. Широка

регламентація відповідних процедур знайшла своє відображення у Законі Сполучених штатів Америки № 95-958 про банкрутство, який був прийнятий у 1978 році. Аналогічне спрямування було запроваджено і у Франції.

Кодекс про банкрутство є головним законом США у сфері банкрутства. Його основним завданням є допомога боржнику в звільненні від частини боргів та збереженні підприємства від ліквідації. Сама процедура банкрутства, на відміну від української, частіше за все починається за ініціативою лише боржника. Згідно з Кодексом до боржників можуть застосовуватись такі заходи, як: реструктуризація боргів, погашення боргів, ліквідація; заходи, передбачені спеціальними нормативними актами, стосовно страхових і банківських корпорацій, будівельних і кредитних установ, які є боржниками. Метою Кодексу є не ліквідація, а реабілітація, відновлення підприємства [9].

Як зазначає Н. Тищенко, окрім Кодексу про банкрутство розв'язанню проблем у відносинах боржників і кредиторів сприяють норми кримінального закону. Так, в обох документах прописано, що боржник відповідальний за обман кредитора, тому може позбутися всього свого майна. А якщо обман буде доведений, то може понести більш серйозне покарання – позбавлення волі [16].

Судочинство у процедурах банкрутства в США здійснюють федеральні суди, у справах про банкрутство – спеціалізовані суди, що входять до складу федеральних окружних судів США. Спеціальний орган, що займається адміністративним управлінням справ про банкрутство, входить до складу міністерства юстиції і називається Виконавче бюро федеральних керуючих США. Воно виступає як наглядач за процедурою банкрутства від імені генерального прокурора США. Його члени, федеральні керуючі керівники, є службовцями федерального уряду і призначаються генеральним прокурором [14].

Натомість варто відмітити, що все ж таки у деяких розвинутих країнах західноєвропейського регіону, зокрема, у Німеччині діє прокредиторська модель банкрутного законодавства, пов'язана насамперед з ліквідаційною процедурою.

Так, норми Закону Німеччини «Про банкрутство» дозволяють банкрутство за відсутності ліквідності (нездатність сплатити 90% боргів) та з метою розв'язання надмірної заборгованості (обсяг зобов'язань підприємства перевищує обсяг його активів). Для початку справи потрібен строк у 2 роки мінусової ліквідності. Але в разі неспромож-

ності погасити свою заборгованість перед кредиторами в майбутньому, особливо за обов'язковими платежами, особа може подати заявку на ліквідацію [16].

У свою чергу, Великобританія підтримує збалансовану модель у відносинах неспроможності, обравши поміркований варіант між продебіторською та прокредиторською моделями.

Значний вплив на розвиток інституту неспроможності в Україні здійснило законодавство у сфері банкрутства Польщі через збільшення кола боржників, зокрема, фізичних осіб.

Слід звернути увагу на те, що польське банкрутне законодавство має продебіторське забарвлення, що зумовлено порівняно невеликою кількістю порушених проваджень у справах про банкрутство щодо боржників. Так, у разі необізнаності та переоцінки своїх можливостей боржниками щодо взяття на себе зобов'язань по кредитним правовідносинам, це не є підставою для відкриття проваджень у справах про банкрутство. З огляду на це, досить значна увага приділяється судами дослідженню питання сумлінності та добросовісності боржників, виникнення заборгованості перед кредиторами з незалежних від них причин. Крім цього, боржники в момент подачі заяви про визнання їх банкрутами зобов'язані задекларувати свої активи та пасиви. Відповідна інформація перевіряється судом і у разі надання боржниками недостовірних відомостей, на них накладаються санкції адміністративного або кримінального характеру.

З огляду на те, що типовий боржник не має коштів, суд здійснює оприлюднення інформації про клопотання боржника визнати його банкрутом у головній місцевій газеті та судових виданнях (для забезпечення доведення цієї інформації до всіх кредиторів) за свій рахунок. Закон про банкрутство базується на чотирьох основних принципах: а) списання боргів має бути винятком; б) боржник зобов'язаний погасити борги максимально, виходячи зі своїх можливостей; в) процедура банкрутства має бути максимально дешевою; г) кредитори повинні брати участь у судових процедурах [7].

Регламент ЄС 2015/848 від 20 травня 2015 р. «Про процедури неспроможності (нова редакція)» визначає важливі цілі трансграничних процедур банкрутства – створення простору свободи, безпеки та правосуддя, встановлює загальний принцип визнання процедур банкрутства в межах ЄС, закріплює колективне задоволення вимог кредиторів на конкурсних засадах тощо [1].

У Європейському Союзі банкрутство не визнається самостійною галуззю права й нормативні акти, пов'язані з банкрутством, у системі законодавства окремо не виділені, проте норми, спрямовані на регулювання відносин неспроможності суб'єктів права, можна знайти в деяких визначених сферах правового масиву Європейського Союзу; в Європейському Союзі регулювання банкрутства виходить з необхідності захисту майнових інтересів і кредиторів, і боржника; банкрутство у праві Європейського Союзу тісно пов'язано із законодавством про конкуренцію, яке належить до сфери управління економікою та спрямоване на підтримку справедливої конкуренції певними юридичними засобами, зокрема і за допомогою процедур банкрутства, які є ринковими механізмами регулювання чесної конкуренції, інструментом справедливого та передбачуваного регулювання майнових відносин між учасниками економічних відносин; у кожній країні – члені Європейського Союзу існує своя унікальна система законодавства про банкрутство, що обумовлює певні розбіжності в регулюванні відносин неспроможності та неможливість повної гармонізації відповідних норм, але разом з тим у Європейському Союзі є значні успіхи у сфері створення єдиної системи регулювання відносин неспроможності [11].

Четвертий національний етап законодавства про банкрутство пов'язаний із радянськими часами.

Норми, що регулювали інститут неспроможності містилися у Цивільному та Цивільному процесуальному кодексах Української РСР, і носили публічний характер конкурсного процесу, адже кредитори не впливали на формування органів конкурсного управління: зберігача, ліквідаторів та особливого управління [8].

Варто відзначити, що законодавство про банкрутство стосувалося виключно юридичних осіб недержавної форми власності, і не поширювалися на державні підприємства, як фундамент тогочасної влади. В подальшому, при переході до планової економіки, застосування норм інституту банкрутства з практичної точки зору не мало вже ніякої необхідності.

Функція ліквідаторів полягала у розгляді кредиторських вимог, визначенні активів і пасивів боржників, пошуку, оцінки і реалізації їх майна у ліквідаційній процедурі.

П'ятий національний етап формування нормативно-правового регулювання інституту банкрутства почався з часів отримання Україною незалежності та пов'язаний передусім із становленням у країні ринкової економіки.

14.05.1992 року було прийнято Закон України «Про банкрутство», який мав чимало недоліків та піддавався значній критиці, проте все ж таки даний нормативно-правовий акт започаткував створення основ системи принципів банкрутного законодавства на теренах української держави. Варто відзначити, що його дія була нерозривно пов'язана із Господарським-процесуальним кодексом України, які у своєму комплексі регулювали конкурсний процес.

Це надалі дало поштовх для прийняття більш досконалих нормативно-правових актів з питань банкрутства, таких як Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (діяв у різних редакціях) та в кінцевому варіанті – Кодексу України з процедур банкрутства.

Наразі, з точки зору В. Погребняка та О. Гаврилюк у справах про банкрутство, що перебували у провадженні Верховного Суду, можна спостерігати формулювання та застосування щонайменше шести правових принципів: концентрації у межах справи про банкрутство всіх спорів; принцип процесуальної економії у справі про банкрутство; принцип судового нагляду у відносинах неплатоспроможності та банкрутства; принцип безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі; принцип «незмінності складу суду» у справах про банкрутство; принцип конкурсного імунітету [13].

Поряд з цим, у Кодексі України з процедур банкрутства закріплені також такі основоположні принципи, як взаємності (ст. 2, 97), виборності і гласності, з'ясування всіх обставин справи (ст. 7), випадкового відбору з кандидатів арбітражного керуючого (ст. 28).

Висновки. В залежності від вирішення спірних правовідносин, що склалися між кредиторами і боржниками, обсягу задоволення грошових вимог кредиторів боржників можна виокремити три періоди світової історії банкрутства.

Перший період стосувався особистої немайнової відповідальності боржників, яка задовольняла немайнові інтереси таких боржників шляхом так званої помсти або показового покарання, тощо.

Другий період стосувався вже періоду майнової відповідальності боржників, у результаті чого погашалися майнові інтереси як кредиторів, так і боржників, адже було передбачено додаткову змогу отримати позитивні результати у веденні бізнесу.

Третій період, що мав назву превентивного, передбачав запобігання банкрутству, в результаті чого досягалося не тільки задоволення

вимог кредиторів та боржників, а й особистих інтересів учасників банкрутства через, зокрема, підтримку ділової репутації суб'єктів господарської діяльності. Поряд з цим, має місце удосконалення (якісних змін) у законодавстві, що позитивно впливає на суб'єктів банкрутних правовідносин через, зокрема, зниження міри покарання або ж поліпшення процедурних питань, тощо.

Щодо загальноукраїнських історичних етапів розвитку інституту неспроможності то їх можна виділити п'ять, які пов'язані із зародженням основ банкрутства у період існування Київської Русі (введення в дію Руської Правди та подальших зміни до неї); стрімким розвитком феодального ладу у період з XV по XVI сторіччя (прийняття Третього Литовського статуту 1588 р. та панування литовського

права); генезом капіталістичних відносин у Російській імперії поряд із ефективним впровадженням світових стандартів інституту банкрутства (запровадження Вексельного статуту 1729 року, статуту про банкрутів 1800 року, статуту про торговельну неплатоспроможність 1832 року); радянськими часами та публічним характером конкурсного процесу, де норми банкрутного законодавства не мали свого практичного застосування (дія Цивільного та Цивільного процесуального кодексів Української РСР); здобуттям Україною своєї незалежності та розвитком ринкової економіки (прийняття Закону України «Про банкрутство» від 14.05.1992, Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (у різних редакціях), Кодексу України з процедур банкрутства).

Література:

1. Regulation (EU) 2015/848 of the European Parliament and of the council of 20 May 2015 on insolvency proceedings (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2015/848/oj> (дата звернення: 22.02.2025).
2. Бірюков О. М. Наука про банкрутство: вибрані праці. Київ: Алерта, 2024. 562 с.
3. Бірюков О. М. Інститут неспроможності: порівняльно-правовий аналіз: [монографія]; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К. : Видавничий центр «Київський університет», 2000. 163 с.
4. Гордієнко В.С. Становлення та розвиток інституту неспроможності та банкрутства в деяких зарубіжних країнах. *Вісник Львівського університету : зб. наук. праць. Серія «Юридична»*. 2007. Вип. 44. С. 68–74.
5. Джуно В. В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні: монографія. Львів: Інститут технологій бізнесу і права, 2000. 177 с.
6. Джуно В. В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні: монографія. Вид. 2-ге, виправл. і доповн. Київ: Юридична практика, 2006. 384 с.
7. Звіт за дослідженням Аналізу регуляторного впливу прийняття Закону України «Про банкрутство фізичної особи». Київ : Центр комерційного права, 2012. 90 с.
8. Історія становлення регламентації правового становища учасників справи про банкрутство. І. А. Бутирська. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. Вип. 65. С. 127–133.
9. Козак Л. С. Інститут банкрутства як невід'ємний елемент ринкової економіки. Л.С. Козак, О.В. Федорук. *Управління проектами, системний аналіз і логістика. Технічна серія*. 2010. Вип. 7. С. 290–294.
10. Опенько Д. А. Історико-правова еволюція інституту банкрутства. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 414–416.
11. Право Європейського Союзу: підручн. за ред. О. К. Вишнякова. Одеса: Фенікс, 2013. 883 с.
12. Поляков Б. М. Давньоруський конкурсний процес. *Санація та банкрутство*. 2006. № 1. С. 90.
13. Погребняк В., Гаврилюк О. Роль судової правотворчості у побудові права: принципи у справах неспроможності. *Право України*. 2022. № 7. С. 23–51.
14. Пянтковський В. Л. Особливості регулювання санації державних підприємств. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2006. № 10. С. 40–44.
15. Становлення та історичні етапи розвитку інституту банкрутства в Україні. О. О. Яковлев. *Університетські наукові записки*. 2010. № 2. С. 140–148.
16. Тищенко Н. Світові стандарти банкрутства – порівняння з українським законодавством. URL: <https://nobili.ua/news/publications/svitovi-standarty/> (дата звернення: 20.02.2025).